

„A Várkerület (Grabenrunde), mely a Belvárost félkörben övezi, 30–60 m széles útvonal, a város legélénkebb része, az üzleti és piaci élet középpontja (élénk heti piac hétfőn és pénteken), az esti órákban a közönség korzója.”¹

E sorokkal indította dr. Thirring Gusztáv és dr. Heimler Károly a Várkerület bemutatását 1935-ben, a városba látogató turisták számára készült Sopron és környékének részletes kalauzában. A két neves Sopron-kutató és -ismerő leírása lényegre törően fogalmazta meg a középkori várak betöltése után kialakult kereskedelmi, bevásárló utca funkcióját. Teljes kiépülése, amely a 19. században érte el csúcspontját, egybeesett a magánkereskedelem fejlődésének, felívelésének az idejével is. Sorsa egybefonódott a város sorsával, a benne sorakozó házak történetei pedig hűen tükrözik az elmúlt bő kétszáz év történéseit, néha szomorú, néha örömteli változásait.

A Várkerület külső öve a Belváros házaihoz hasonlóan, középkori eredetű. Itt helyezkedett el a Kovács-szer és a Vendégfogadó-szer, élénk forgalmat bonyolítva. Az első telekkönyv szerint a Fapiac és az Állatvásártér is itt kapott helyett már a 15–16. században.² Ekkor még a belső oldalon nem volt épület, az idelátogatók a háromszoros falgyűrűből álló várfalakban és a vizesárok szépségében gyönyörködhettek. A 18. század második felében, a kuruc háborúk után, a vár és várak egyre inkább elveszítette védelmi funkcióját. Az egész bástyaöv az erődjelleg megszűnése után köztulajdon volt, amely eladás révén, csak fokozatosan vált magántelkekké. 1776-ban már feltűntek a telekkönyvekben is a régi bástyák mentén, a feltöltött várakban épült házak. Ekkor 53 ház került nyilvántartásba, és ezért valószínűsíthető, hogy az építkezés már korábban megindult. Kezdetben ideiglenes jellegű kis házak és üzletek épültek.³

Jelen tanulmány a Várkerület belső oldalán épült házsor láncolatból csupán egy láncszemmel foglalkozik, a Várkerület 70. számú házzal (régii szám: 69). Meggyőződés, hogy egyetlen épület építés- és társadalomtörténeti kutatása is izgalmas képet tud adni az elmúlt több mint kétszáz év soproni, várkerületi történéseiről, építészeti és társadalomtörténeti vonatkozásban egyaránt (1. kép).

¹ Thirring Gusztáv – Heimler Károly: Sopron és környékének részletes kalauza, Bp., 1935. 19.

² Mollay Károly: Első telekkönyv/Erstes Grundbuch (1480–1553), Sopron, 1993. 30–31. közötti térképmelléklet

³ Major Jenő: Sopron város földrajza, SSz. 45 (1991), 50.

A Várkerület 70. számú házról az egyik első adat a 18. század végéről, az 1790-es telekkönyvből származik. A ház első tulajdonosa eszerint Schneider Mária Zsuzsánna volt.⁴ A Schneider család birtokában viszonylag rövid ideig, még két évtizedig maradt az épület. 1810-ben Pauly Antal tulajdonát képezte, ezt követően, az 1820-as telekkönyv már Tschurl György Dánielt jelölte meg házbirtokosként. Feltételezhető, hogy az addig egyemeletes, copf stílusú homlokzattal épült lakóházat az új tulajdonos bővítette egy további emelettel, ekkor kapta meg az épület ma is látható, jelenlegi formáját. Az 1840-es telekkönyvben a tulajdonos foglalkozása is szerepel: kereskedő.

1. kép. A Várkerület 70. számú műemlék épület és környezete (2012)

Az 1815-ben készült emeletráépítést Handler Jakab klasszicista építőmesternek tulajdonítják, aki ekkor volt 50 éves. A kismartoni születésű Handler 1803-ban kapott Sopronban polgárjogot, atyjától örökölte az építőmesterséget.⁵ Az új

⁴ Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig, Sopron, 1941.(továbbiakban:Thirring 1941.) 40–41.

⁵ Csatka Endre: Három klasszicista építész, SSz. 6(1942) (továbbiakban: Csatka 1942.), 121.

emeletráépítés ablakai alatti mezőben szereplő épületszobrászati dísz, a sasmadár saját házán is megjelenik a II. Rákóczi Ferenc u. 47. homlokzatán. A bővítés precízen igazodik a meglévő, háromtengelyes homlokzati kiosztáshoz, az új ablakok, a meglévő első emeleti, hat osztatú, ki-be nyílókhöz képest osztás nélküliek, és befelé nyílóak. Az első emelet felett háromrészes párkány található, képszekben konzolsorral. Az első emeleti ablakok könyöklőpárkányát klasszicista konzolok hordják, felettük mélyített mezőkben fonatos dísz. A második emeleti ablakok alatt szintén egységes könyöklőpárkány húzódik, alatta mindhárom mezőben kötény sasokkal, elosztva az építettő G D T kezdőbetűi (Georg Daniel Tschurl). A háromtengelyes homlokzatot egytagú főpárkány zárja le, alatta fríz koszorúból és rozettából, valamint az 1815 évszám.⁶ A sík mennyezetű kapualjból a lépcsőházhoz közeledve már a földszinten megjelenik a díszes klasszicista vasrács, korabeli, ötletes zárszerkezetével. A második emeleti lépcsőfeljárót a földszintihez képest jóval díszesebb vasrács ékesíti, melyben a G T monogram látható.

Az 1828. évi ún. regnicoláris összeírás, amelynek fő célja az állami adóknak egyenletes kivetésére alkalmas alap előteremtése volt, tartalmazza az adózó polgárságnak az egész országban azonos elvek szerint felvett adatait ház- és földbirtokáival, valamint állatállományával együtt. A Magyar Országos Levéltár regnicoláris osztályában őrzött anyagban Sopron városának összeírása is fennmaradt. A forrás egy feldolgozása alapján: a kereskedelem abban az időszakban még meglehetősen mérsékelt volt, a folyóvíz hiánya és a szomszédos városoknak (Kismarton, Nezsider, Moson, Kőszeg és Bécsújhely) versenye miatt sok vevő és eladó a soproni piacokról elmaradt. A városban tartott hetivásárokon – melyeken állatokat és terményeket árultak – a lakosság semmit sem tudott árulni, mert a termelés a maguk számára sem volt elegendő. A kereskedők mindössze 40-en voltak, és inkább a Várkerület külső és belső ívén laktak.⁷ Az összeírás egyik melléklete név szerint tartalmazza a kereskedőket, az alkalmazott személyzet feltüntetésével, valamint öt osztályba sorolta őket, jövedelmük alapján. A kereskedők közül legtöbb volt a rőfös (15) és vegyeskereskedő (12), de feltűnően sokszor találkozunk vaskereskedőkkel is (8). Ezekon kívül csak 4 posztókereskedő és 1 nürnbergi (norinbergi) árut forgalmazó kereskedő szerepel a felsorolásban. A Várkerület 70. szám alatti tulajdonos, aki 1805-ben született, Tschurl György Dániel, vaskereskedéssel foglalkozott, és 4 alkalmazott segítette munkáját. Dédapja, Tschurl Pál céhmestere volt a molnárcéhnek, 1706-ban vette fel a polgárjogot. Édesapja és nagyapja neve is János Zsigmond, mindkettőjük foglalkozása sütőmester volt.⁸

⁶ Csatkai Endre – Dercsenyi Dezső et al.: Sopron és környéke műemlékei, 2. jav. bőv. kiad., Bp., 1956, 314.

⁷ Thirring Gusztáv: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez. (1828) SSz. 4. (1940), 306–307.

⁸ Házi Jenő: Soproni polgársaládok 1535–1848. 1. kötet, Bp. 1982, 373–374.

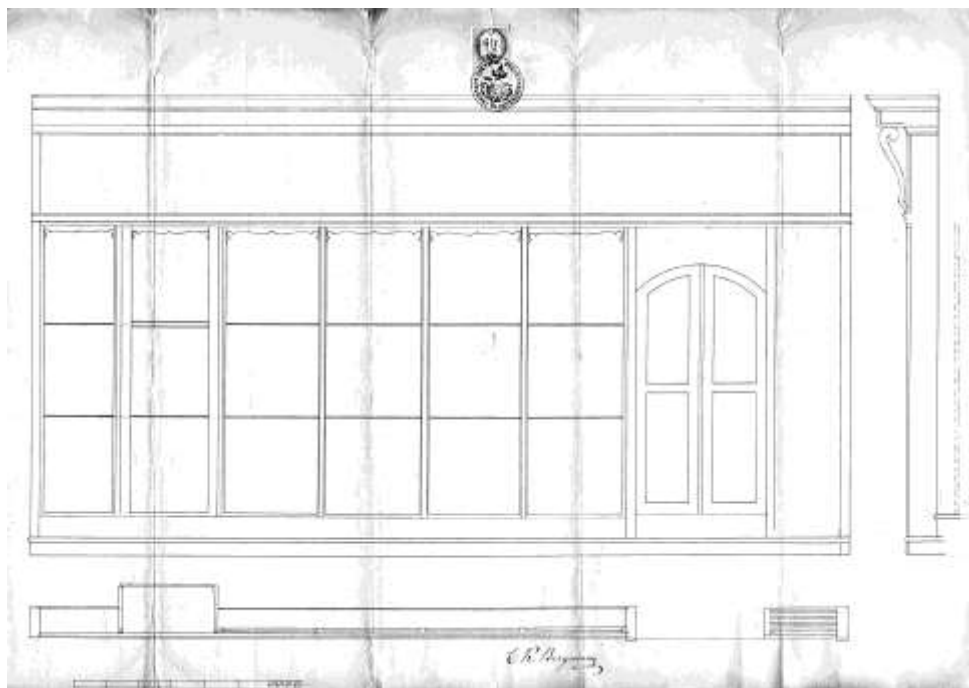
Az épülettel kapcsolatos első, a Soproni Levéltárban őrzött terv és kérelem 1853. június 14-i keltezésű, és az első illetve második emeleti lakások kéményeinek, valamint új belső ajtónyílásainak tervét tartalmazza.⁹ A tervlapon az első és a második emelet alaprajza, valamint egy metszet található, aláíró az ekkor már a tapasztalt, 57 éves Handler József klasszicista építőmester, Handler Jakab fia. A kérelemben az 1830-as születésű, Tschurl Ferenc neve szerepel – György Dániel fia –, aki már 1850-től az épület tulajdonosa volt. Az I. emeleti alaprajzon, a Várkerület felől nézve a bal oldali telekhatáron egytraktusos hátsó épületrész látható, amely nekiépült a telek végében lévő íves bástyafalnak. Az 1815-ös, Handler Jakab-féle emeletbővítés valószínű, hogy csak a Várkerületre néző épületrész magasztását tartalmazta. A lépcsőházból mindkét emeleti szinten keskeny, kb. 1 méter széles közlekedő folyosóra lépünk, melynek végében található a lakásokhoz tartozó WC-k.

Alig két év múlva, 1855. január 20-i keltezéssel érkezett az Építészeti Bizottmányhoz egy másik kérelem,¹⁰ amelyen Heuffel Károly kereskedő egy fa üzletportál engedélyezéséért folyamodott (2. kép). Feltételezhetjük, hogy ekkor már a Tschurl család a földszinten lévő üzletet bérbe adta. A terven rendkívül egyszerűen, szinte naiv stílusban van ábrázolva a megvalósítandó portálterv két nézeti rajza, valamint az alaprajzi kialakítás. Alul Bergmann C K asztalosmester aláírása szerepel. Az épület teljes földszinti hosszában végigmenő fa portál az épület kétszárnyú bejárati ajtaját is körbeépíti, ezáltal egységes, és nagyobb kirakatsfelületet ad a benne működő kereskedésnek. Az üzlet bejárata a baloldalon, hátrább húzva található, így a középső részen hatalmas üvegfelület kínálkozik az eladó portékák bemutatására. Az üzletportál kb. 30 cm-rel épült a meglévő homlokzati sík elé.

---

⁹ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (=SL), Sopron Város Levéltára (=SVL), IV.B.1110. Sopron Városi Építészeti és Szépészeti Bizottmányának iratai (Bau- und Verschönerungs-Commission), Fasc. XXIV. No. 3556.

¹⁰ SL, SVL, IV.B.1106. Sopron Város Tanácsának iratai c. tanácsi iratok, uu. / Acta Politica et Oeconomia (=APOe.) Fasc. XXIV. Közrendészeti iratok, No. 3812

2. kép. Az első fa üzletportál terve (1855)

A portál a kereskedelem fejlődésének csak egy bizonyos fokán, Kelet-Európában a 19. század közepén jelent meg. A középkorban az üzleteket boltkapuzat kapcsolta az utcához, a kereskedők az épületek boltíves árkádjai alatt, a bolthajtásos földszinti terekben kínálták áruikat. A barokk kor és a klasszicizmus csak annyi változást hozott, hogy a boltkapuzatok az emeleti nyílások rendjéhez igazodtak, és zárásukat fatáblákkal vagy vaslemez spalettával oldották meg. Az üzleti élet fellendülésével a kereskedők számára már kevésnek bizonyult a szűk ajtónyílás és a kirakatablak. A konkurencia miatt az áruikból igyekeztek minél többet megmutatni, ezért az épületek földszintjén előbb a spaletták kihajtott felületére, majd a falra is elhelyeztek cég- és reklámtáblákat, feliratokat. Megjelentek a falpillérekre akasztott lapos kirakatszekrények is.

A mai értelemben vett portál egy hatósági rendelet nyomán született, amely megengedte, hogy a kirakatok homloksíkja harminc centiméterrel a homlokzat síkja elé nyúljon. A cégtáblák anarchiájával szemben a portál magasabb fejlődési szintet jelentett: egybefogta az üzlet és az épület bejáratát, a kirakatokat, a cégtáblát és magába rejtette a napvédő ponyva, valamint az üzletet lezáró redőny vagy rács szerkezetét. Ezt az építményt a történeti építészetből vett formákkal ruházták fel: volt lábazata, párkánya, a képszék adott helyet a

cégfeliratnak. Az alsó és felső sávot faragott fapillérekkel vagy féloszlopokkal kötötték össze, ezek keretezték a kirakatokat és a bejáratot.¹¹

Az 1875-ben kiadott soproni építési szabályrendelet a beadandó építési tervek léptékére vonatkozóan még nem tartalmazott szigorú előírásokat, ezért az akkori rajzokon méretezés csak elvétve szerepelt.¹² A terveken alaprajzok, metszet, homlokzat jelentek meg, a lépték megállapításához a rajz alján ábrázolt méretjel adott segítséget. A szabályrendeletben az üzletportálokkal kapcsolatban semmilyen rendelkezés nem olvasható. 29 évvel később, egy jóval részletesebb, az egész városra kiterjedő építési szabályrendelet készült, amelynek készítője Wälder József városi főmérnök volt. A város általános szabályozási és fejlesztési tervével összhangban készült rendelet már pontos, könnyen betartható előírásokat tartalmazott. Boltkapuzatot (az üzletportált akkor még így nevezték), valamint falra függesztett kirakati szekrényt csak az építési hatóság külön engedélye alapján és a telek határvonalától legfeljebb 30 cm-nyi kiugrással lehetett építeni.¹³

1885-ben az épület tulajdonosai Tschurl Ferenc és gyermekei, Károly, illetve Franciska voltak. 14 évvel később már csak a két örökös szerepelt tulajdonosként.¹⁴ Az 1884., 1885. és 1886. évi házbéradó összesítési és kivetési lajstromban egy bolt lelhető fel. 1897-ben már két boltot írtak össze, valamint rögzítésre került a lajstromban egy műhely is. 1900-ban két bolt mellett két műhelyt találunk. Ebből arra következtethetünk, hogy 1886 és 1897 között az üzletet már kétfelé osztották, s először egy műhelyt, majd 1900-ban még egy műhelyt létesítettek.¹⁵ Úgy vélem, a meglévő, eredetileg egy üzletnek készült üzletportálon nyitottak még egy ajtót, belül pedig válaszfalal osztották kétfelé az addigi üzletteret.

1910-ben özv. Tschurl Teréz, az említett két gyermek édesanyja, Ferenc felesége jelenik meg tulajdonosként.¹⁶ Az ő nevéhez fűződik az épülethez kapcsolódó második „kirakatterv” (3. kép).¹⁷ A terv készítője a 33 éves Schármár Károly okl. műépítész és építőmester, Schármár János neves soproni építész fia. Károly a budapesti Mű-egyetemen szerzett építész diplomát, majd édesapja mellett korán bekapcsolódott a családi építési vállalkozásba.¹⁸ Ekkor még pályája kezdetén, de már igényes löver-lakóépület referenciákkal,¹⁹ immár nős

¹¹ Ferkai András: Üzletportálok, Bp., 1997. (továbbiakban: Ferkai 1997.), 5–7.

¹² Sopron szabad királyi város építési rendszabályai, Sopron, 1875. 5.

¹³ Wälder József: Sopron szab. kir. város területére érvényes építési szabályrendelet, Sopron, 1904. 41.

¹⁴ Thirring 1941, 41.

¹⁵ SL, SVL, IV.B.1409. Sopron Város Adópénztárának iratai, Házbéradó összeírásai és kivetési lajstrom, 1884, 1885, 1886, 1897, 1900.évi kötetek, passim.

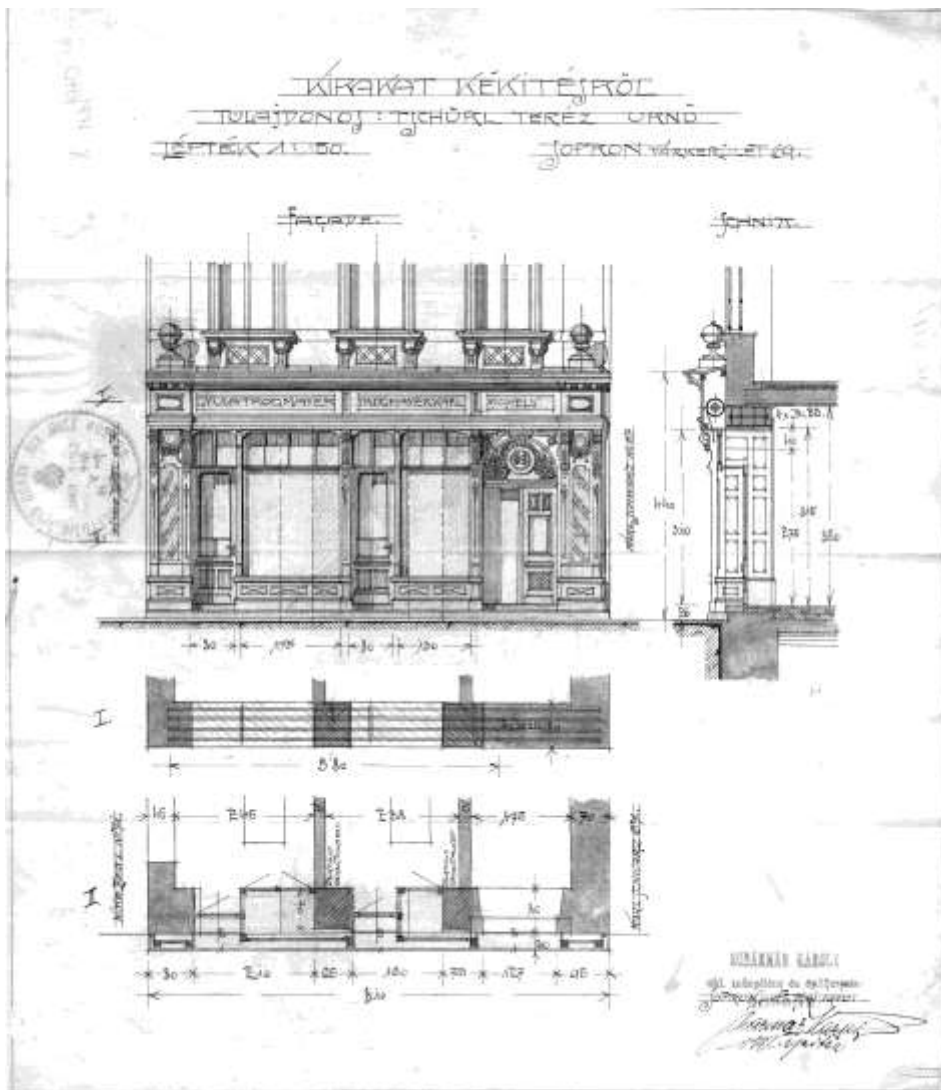
¹⁶ Thirring 1941, 41.

¹⁷ SL, SVL, IV.B.1403. Sopron Város Tanácsának iratai, d. Tanácsi iratok, jj) X. Építészeti ügyek X.47/910.

¹⁸ Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században, Bp., 1988. 153.

¹⁹ Kubinszky Mihály: Schármár Károly, a soproni építész (1877–1946), SSz. 54 (2000), 117–118.

építészként kisebb építési feladatokat is elvállalt. 1907-ben váltotta ki építész iparendélyét.²⁰

3. kép. Schärmár Károly 1910-ben készített portálterve

Az 1910. május 17-én jegyzett, ízes stílusban megrajzolt, színezett kirakatterv több fontos információt tartalmaz tanulmányunk szempontjából. A földszinten az

²⁰ SL, SVL, IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 168 d.

55 éve készült – és vélhetőleg átalakított – fa portált elbontották, és helyette új fa portál készült, két üzletbejáráttal. Mivel a terven a belső válaszfalak meglévőként szerepelnek, a tervek a már működő két üzlethez igazodott: az egy baloldali, nagyobb üzletre és portálszakaszra, valamint egy kisebb, jobb oldali kirakatra és üzletre vonatkozik. Az üzletbélők Trogmayer Gyula bádogos és Trogmayer Károly kefekötő voltak. A tervrajzon historizáló stílusjegyek figyelhetők meg, a portál arányai, felépítése, megkomponáltsága a tervező finom arányérzékét, alapos felkészültségét jelzik. A tervező annak érdekében, hogy minél nagyobb kirakatfelületet nyerjen, illetve minél több fény jusson be az üzletbe, a meglévő téglafalpillérek hosszát felére csökkentette, a kétemeletnyi falazat és födém terheit pedig 4 db P 22 acélgerendával váltotta ki. A portál bal oldalán Trogmayer Gyula bádogos reklámfelülete, a jobb oldalon az épület és a műhely bejárat mellett Trogmayer Károly kefekötő reklámfelülete jelenik meg. A kétszárnyú bejárati ajtó dór fél pillérekkel készült, felette fonatos dísz mezőben az épület akkori házszáma szerepel: 69. Az üzletek fölött, a redőnyt magába foglaló képsze-ken az üzlettulajdonosok nevei jelentek meg. A kirakat alapját jelentő kő lépcső-lábazat az építési szabályrendelettel összhangban 30 cm-t nyúlik ki a homlokzat fal-síkja elé.

A Trogmayer kefegyárat 1834-ben alapította Trogmayer Károly, aki 1892-ben halt meg Sopronban. A gyárat fia, az 1841-ben, Sopronban született Károly vette át. Feleségétől, Schneider Teréziától tíz gyermeke született.²¹ A kefegyár az alábbi kiállításokon vett részt: 1885. budapesti országos kiállítás, aranyérem, 1901. Soproni Gazdasági Egyesület kiállítása, aranyérem, 1904. évi kamarai kiállítás, aranyérem. Károly 1923-ban, 82 évesen meghalt, ekkor fia, Ottó kezébe került a kefegyár vezetése. Ottó 1889-ben született, nyolcadik gyermekként. Miután kitanulta a mesterséget, külföldre, Münchenbe, Berlinbe, Olmützbe ment ismereteit gyarapítani. 1914-ben bevonult, kétszer megsebesült, majd mint őrmester, kitüntetésekkel szerelt le. 1919-ben megnősült, feleségül vette Sárffy Karolint. Három lánygyermekük született: Karolin, Margit és Magda.²² 1925-ben, Trogmayer Ottó vezetésével is díjat nyert a kefegyár, a kamarai kiállításon aranyérmel.²³ Kefekötő iparjogi engedélyét Ottó 1919-ben váltotta ki, 1940-es halála után felesége özvegyi jogon folytatta az ipart.²⁴

1923-ból két hirdetést ismerünk, amelyek Trogmayer Gyula bádogos, valamint Trogmayer Károly és fia kefegyárát reklámozzák (4. és 5. kép).²⁵ A hirdetésekből megtudjuk, hogy Gyula nemcsak épület- és díszbádogozást, hanem fürdőszobák gépészeti kivitelezését, angol árnyékszékek felállítását is végezte. A kefegyár

²¹ SL, SVL, IV. 1434. Sopron városi illetőségi lapok

²² Ősi Sopron megyei nemzetségek, Szerk.: Horváth László, [Sopron, 1940.] 501.

²³ Sopron és Sopronvármegye ismertetője 1914–1939, Szerk.: Horváth László – Madarász Gyula – Zsadányi Oszkár, Sopron, 1934. 236.

²⁴ SL, SVL, IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 169 d.

²⁵ Sopron város és vármegye címtára, Sopron, 1923., 91. sz. hirdetés.

reklámján az 1885-ös budapesti országos kiállítás aranyérme, valamint az 1904-es kamarai kiállítás aranyérme látható, az alapítás évével. A felsorolásban szerepelnek különféle kefék, pamacsok, szivacsok és porlók.

1930-ban az épület birtokosaként már a beszercei születésű, 48 éves volt tűzér őrnagy Göbölös Árpád jelenik meg.²⁶ Egy évvel később a tulajdonos Göbölös Árpádné Tshurl Fanny volt, aki 1912-ben született Sopronban; atyja neve Károly, anyja neve Rozália.²⁷

		
<h1>Trogmayer Károly és Fia</h1>		
— Kefeyára — SOPRON, VÁRKERÜLET 69.		— Bürstenfabrik — SOPRON, GRABENRUNDE 69.
<p>Mindennemű legjobb és legfinomabb minőségű kefék és pamacsok, ruha-, kalap-, haj-, fog- és körömkéfék, íésűk, szivacsok, tisztító-írha, bútora- és tollporlók raktára nagyban és kicsinyben.</p> <p>Megrendelések pontosan és olcsón teljesítenek.</p> <p>Viszonteladónak árnedemény.</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ALAPITVA 1834</p> <p>GEGRÜNDET 1834.</p> </div>	<p>Lager aller Gattungen Bürsten u. Pinseln in bester Qualität, engros und en-detail. Grosse Auswahl feinsten Kleider-, Hut-, Haar-, Zahn- u. Nägelbürsten, Kämmen, Putzfelle, Möbelklopfer u. Federabsauber.</p> <p>Bestellungen werden promptest und billigst ausgeführt.</p> <p>Für Wiederverkäufer Rabatt.</p> <p style="text-align: right;">91</p>

4. kép. Trogmayer Károly hirdetése 1923-ból

²⁶ Füredi Oszkár: Dr. Schäffer Emil, SSz. 14 (1960), 379.

²⁷ Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig, Sopron. 1941, 41.

5. kép. Trogmayer Gyula hirdetése 1923-ból

Trogmayer Ödön, Ottó öccse 1894-ben született, tizedik gyermekként.²⁸ Ő nem követte az atyai mesterséget, nem kefekötőként dolgozott. Iparengedélyét 26 évesen, 1920-ban váltotta ki, üveges-ipar szerepel rajta. A jegyzet rovatban Várkerület 69. olvasható, így egy rövid ideig ő is az épületben dolgozhatott. Az 1923-ból származó számla fejlécéből kiderül, hogy ekkor már a Torna u. 6. szám alatti üzletében üveges, valamint üveg- és porcelánkereskedést működtet. A számlát üvegezési munkáról a Füredi-Cavallár cégnek állította ki.²⁹

Az épületről az első fotót a kitünő soproni fotóművész, az 1896-ban született Diebold Károly készítette 1935 körül,³⁰ aki fényképészet és fényképnagyítás iparengedélyét 1934-ben váltotta ki.³¹ Munkájának legnagyobb részét a műemlék épületek felvételei jelentik. Topográfiai aprólékossággal fényképezte végig a várost és Sopron megyét, az ábrázolt műemlékeket, műtárgyakat dokumentációs hűséggel tudta megfogalmazni a fénykép nyelvén úgy, hogy a tárgy művészi lényege, atmoszférája is megjelenik képein.³² A képen Trogmayer Ottó üzletét látjuk jobb oldalt; a kefegyár a hátsó, udvari szárnyban működhetett, a földszinten és az I. emeleten. A bal oldali üzlet felirata: Modern Ékszeresház. A kirakatban különféle órákat, ékszereket vehetünk szemügyre, a másik oldalon, kefegyárhoz illően, különféle kefék, pamacsok, pemzlik sorakoznak, csüngnek egymás fölött-mellett. Az épületben 1935 februárjában óra-, ékszer- és bijouteriekereskedésre iparjogi engedélyt kapott az 1894-ben, Debrecenben született Spitzer Ignácné Friedmann Szeréna.³³ Férje, Spitzer Ignác aranyműves, 1888-ban született Budapesten; lányuk, Lili, Sopronban született 1932-ben.³⁴ A férj volt a Modern

²⁸ SL IV. 1434. Sopron városi illetőségi lapok

²⁹ SL XIV.7. Füredi Oszkár építész iratai, 2. d. 20.

³⁰ Csatkai Endre: Három klasszicista építész, SSz. 6 (1942), 123.

³¹ SL IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 164 d.

³² Környei Attila: A Liszt Ferenc Múzeum Diebold Károly Emlékiállítás, SSz. 26 (1972), 370.

³³ SL IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 168 d.

³⁴ SL XV.34.c., Történeti értékű iratokról készült fénymásolatok gyűjt., Holocaust áldozataival kapcsolatos iratok xerox másolata, 1944, 65.

Ékszerészház üzlettulajdonosa. 1944-ben az üzletük már az Ötvös u. 11. szám alatt működött.³⁵

1936 augusztusában az akkori tulajdonost, Göbölös Árpád ny. tüzérőrnagyot kötelezte Sopron törvényhatósági város polgármestere, hogy a Várkerület 69. számú házának veszélyesen megrepedezett fal- és födém szerkezeteit 24 órán belül támassza alá,³⁶ továbbá 14 napon belül nyújtson be az épület állékonyságának végleges biztosítására vonatkozó statikai terveket, számításokat. A magánépítési bizottság helyszíni szemlén észlelte a repedéseket, melyek a főfalakon, valamint a födémeken jelentek meg. A repedések megjelenését annak tulajdonították, hogy az alapok nem elég mélyre kerültek. A tulajdonos szerint az 1936 tavaszán készült utcai bekötő csatorna szakszerűtlen megvalósulása eredményezte a repedéseket. Mivel nemcsak a csatorna bekötés fölött, hanem az épület más helyein is voltak repedések, valamint Spitzer Ignác üzlettulajdonos bemondása szerint üzletében már 1935-ben is jelentkeztek repedések, a bizottság a tulajdonos felvetését elutasította. A statikai terveket, számításokat, az épület rajzait Füredi Oszkár építész készítette. A benyújtott tervek a tulajdonos érveit igyekeztek szemléltetni, aki egyben szakértői bizottság felállítását és kártérítést kért a várostól. A kirendelt szakértői bizottság szakvéleménye alapján kérelmét elutasították.

---

³⁵ Csekő Ernő: Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről, 1944 II. (Elvett házak, zár alá vett üzletek) SSz. 60 (2006) (továbbiakban: Csekő 2006.), 50.

³⁶ SL, SVL, IV.B.1404. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának iratai, b. Közigazgatási iratok, jj) X. Építészeti ügyek X. 434/936.

6. kép. Várkerületi utcakép az 1930-as években (Fotó: Diebold Károly 1936, KÖH Fotótár)

Füredi Oszkár 1890-ben született Sopronban. Édesapja, dr. Füredi Sándor orvos volt, édesanyja, Füredi Sándorné Goldberg Johanna Dunaszerdahelyen született.³⁷ Érettségijét 1908-ban tette le a Reáliskolában, szakirányú tanulmányait a Mű-egyetemen kezdte meg. Első építészmérnöki szigorlata után Münchenben folytatta tanulmányait, ahol 1913-ban kapta meg diplomáját. John Herbert Rosenthal és Otto Orlando Kun építészek irodájában dolgozott 1914-ig. Ekkor hazajött, de még ebben az évben behívták katonának. 1918 nyarán többször kitüntetett hadnagyként szerelt le. Főleg modern stílusban tervezett, de ismerünk néhány szecessziós stílusban készült tervét is.³⁸ 1936-ban, 46 évesen már sok igényes, modern épület megvalósulása állt a háta mögött. Ilyenek például a Trebitsch-féle Selyemgyár munkáslakóháza, Csengery u. 106. (1925), a római katolikus templom, Brennbergbánya (1928–1930), a Löver uszoda modernizálása és bővítése (1934), a Soproni Zsidó Polgári Otthon, Csatkai E. u. 6. (1934), a Nyugdíjas bányászok otthona, Brennbergbánya (1934).³⁹ Számos, az Alsólőverben megvalósult lakóház, pl. Bettelheim Lipót lakóháza, Mikoviny u. 32. (1933), valamint ipari épületek is az ő keze nyomát őrzik. Az 1930-as évekre, Thurner Mihály polgármester időszakára esik a modern építészet kibontakozása Sopronban, ebből az időszakból számos munkája maradt fenn. 1918-ban váltotta

³⁷ SL XV.34.c., Történeti értékű iratokról készült fénymásolatok gyűjt., Holocaust áldozataival kapcsolatos iratok xerox másolata, 1944, 20.

³⁸ SL XIV.7. Füredi Oszkár építész iratai, 29. cs. 5/6/a-b.

³⁹ Tompos Ernő: Füredi Oszkár építész, Magyar Építőművészet, (1979:1), 54.

ki építőmesteri ipar engedélyét, a Füredi-Cavallár építési vállalatot Cavallár Ödönnel 1927-től 1929-ig működtette. 1938-tól az építészeti tervezés és kivitelezés mellett betonkészítmények előállításával is foglalkozott.⁴⁰

A következő fotót ugyancsak Diebold Károly készítette 1936-ban (6. kép).⁴¹ Ezen a képen a baloldali üzlet felett már a Stössl órás, ékszerész feliratot látjuk. Stössl Emil 1900-ban született, Lakompak községben. Édesanyja neve Gerstl Katalin.⁴² Lakompak azon öt település közé tartozott, ahová a zsidók az 1526-os, Sopronból való kiűzetésük után letelepedtek.⁴³ Iparengedélyét, melyben órás, aranyműves és ékszerészipar szerepelt, 1922-ben váltotta ki, és sokáig lakásán, a Domonkos u. (ma: Móricz Zs. u.) 15-ben volt üzlete.⁴⁴ A Várkerület 69. szám alatti üzletet 1936 körül nyithatta. A fotón szembejönnek az első emeleti lakás ablakain használt „nyári ablakok”, a zsalugáterek. A kétrétegű, ki-be nyíló fa ablakok üvegezett külső szárnyait tavasszal levették, és a nyári, napsütéses hónapokra a zsalugátereket helyezték fel. Az árnyékolás mellett, az állítható zsaluelemek kinyitásával a lakás szellőztetését is könnyen meg lehetett oldani.

A Diebold-fotót szemlélve, szinte életre kel a 30-as évek várkerületi hangulata, ahogyan az egymást követő eklektikus fa portálok elevenné, látványossá teszik a korábban egységes, de kissé egyhangú városképet. Részleteik, faragványaik műbútor-asztalos gondossággal voltak kidolgozva, a keményfa borításúakat bútorokhoz hasonlóan kezelték, pácolták. A portálok cégfeliratain pedig természetesen az üzlettulajdonosok neve olvasható: Lobenwein Oszkár, Stössl Emil, Trogmayer Ottó, Stühmer, Breuer, Schwarcz József, hiszen ebben az időben a kereskedők nevei jelentették a minőséget, a márkát.

A német megszállás, a nyilas kormány hivatalba lépését követően, 1944 áprilisában sorra jelentek meg a hazai zsidóság gazdasági tevékenységét felszámoló, vagyont lefoglaló rendeletek. Április 16-án a zsidók vagyont – ingatlanok, ingóságok, értékpapírok - helyezték zár alá, pár nappal később a zsidó üzleteket és azok árukészleteit foglalták le. A polgármesteri hivatalban 1944. május 1-jén készült, zár alá vett soproni zsidó üzletek listáján 159 üzlet szerepelt, ebből 77 volt a Várkerületen.⁴⁵ Stössl Emil óra- és ékszerkereskedését, árukészletét is zár alá vették, őt magát gettóba zárták, majd 1944. július 5-én, a Déli pályaudvarról deportálták a többi 1800 zsidó áldozattal együtt. Lakhelyét, a Domonkos u. 15. számú házat, melynek tulajdonosa Goldschmied Mátyás volt, berendezésével együtt „nacionalizálták” a többi 198 zsidó tulajdonú ingatlannal egyetemben. A Várkerületen ebben az időben 40 háznak volt zsidó tulajdonosa. Stössl Emillel egy időben zárták gettóba, majd deportálták az előző üzlettulajdonost, Spitzer Ignácot és feleségét, valamint 12 éves kislányukat, Lilit is. A 159 zsidó üzletért nem kevesebb, mint 3000 kérvény érkezett. 1945 februárjában,

⁴⁰ SL, SVL, IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 164 d.

⁴¹ dr. Tuskó Lászlóné tulajdona, akinek ezúton mondok köszönetet azért, hogy a fotót rendelkezésemre bocsátotta.

⁴² SL XV.34.c., Történeti értékű iratokról készült fénymásolatok gyűjt., Holocaust áldozataival kapcsolatos iratok xerox másolata, Deportáltak listája, 1944, 68.

⁴³ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, SSz. 11 (1957) (továbbiakban: Raab 1957.), 244.

⁴⁴ SL, SVL, IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 168 d.

⁴⁵ Csekő 2006. 48–49, 51–53.

amikor Budapest már elesett, a felszabadítók pedig a Dunántúlon közeledtek, Sopronban a zsidó üzletek feliratainak eltávolítását szorgalmazták.⁴⁶

1945. április 1-jén a szovjet hadsereg felszabadította Sopron városát. A Sopronba visszaérkezett deportáltak és munkaszolgálatosok névjegyzékében 183 fő szerepel, ebből 40 nő és 143 férfi.⁴⁷ Stössl Emil túlélte a deportálások borzalmaival, visszatért Sopronba. A Spitzer család minden tagja Auschwitzban mártírhálált szenvedett. Az egyik túlélő, Davidovics Lajos üveges így írta le az akkori élményeit, 1945. június 8-án kelt levelében: „A helyzet a legsivárabb. Üzletek kirabolva, házak lerombolva egészen a földig, például az enyém is, lakberendezés mindenhol oda van. ... Az üzlethelyiségben jelenleg orosz katonák vannak. Lakberendezésünk senkinek sincs meg, ellenben igyekszünk azt apránként visszaszerezni azoktól, kik ilyent kiigényeltek, vagy vettek a Pénzügyben. ... Bútort még csak valahogy össze lehet hozni, ellenben dunyhák, vánkosok, pokrócok egyáltalán nincsenek. De ez csak a kisebbik baj volna. A szomorú az, hogy az idősebbek, gyermekeink, fiatal anyák visszajövetelére kevés a remény.”⁴⁸

Sopron 1944–1945. évi bombázása során a Várkerületen a portálok jelentős része megsérült, sokuk a kereskedőházakkal együtt elpusztult. Legalább ekkora, ha nem nagyobb pusztítást okozott a kereskedelem és az ipar államosítása 1948–1950 között. 1950-ben tömegével „mondták vissza” Sopronban is iparendelőjüket az addigi iparosok, gyártók.⁴⁹ Megszűnt a portálok vetélkedését kiváltó verseny, a monopolhelyzetbe került állami vállalatokat semmi nem ösztönözte igényes, minőségi üzletportálok építésére. A kivitelezői, tervezői háttér is megszűnt, mivel az addigi gyárakat, üzemeket szintén államosították, tulajdonosaikat, vezetőiket elküldték, a mérnököket „állami tervgyárakba” kényszerítették. A portáltervezés – mint önálló szakma – megszűnt. A megmaradt kirakatok megteltek az abszolút hiánygazdálkodás termékeivel: konzervekkel és politikai dekorációkkal.⁵⁰

Az 1949-ben készült, Sopron város Építészeti Hivatalának házjegyzéke alapján az épület tulajdonosa Göbölös Árpádné volt⁵¹ egészen 1952-ig.⁵² Az 1952. évi 4. törvény alapján a házat államosították, miképpen ebben az időszakban került a magyar állam tulajdonába az üzletek nagy része is. Ugyanebben az évben elkészül Sopron műemléki és városképi térképe, amely az 1953-ban, a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályának gondozásában megjelent Sopron városképi- és műemléki vizsgálata c. kézirat melléklete lett. A műemléki és városképi térkép a Színház utca, Széchenyi tér és ekkor már Lenin körút által körbezárt Belváros új foghíj beépítéseinek, javasolt szanálásainak, valamint az épületek védettségi típusának feltüntetését tartalmazza.

⁴⁶ Raab 1957, 252.

⁴⁷ SL XV.34.c., Történeti értékű iratokról készült fénymásolatok gyűjt., Holocaust áldozataival kapcsolatos iratok xerox másolata, Névjegyzék a Sopronba visszaérkezett deportáltakról ill. munkaszolgálatosokról, 1.

⁴⁸ Soproni Zsidó Hitközség iratai, rendezés alatt, 1945.

⁴⁹ SL, SVL, IV.B.1417. Sopron város I. fokú közigazgatási hatósága iratai, Mutatók, 166–169 d.

⁵⁰ Ferkai 1997, 36.

⁵¹ SL, SVL, IV.1412. Sopron város Építészeti (Mérnöki) Hivatalának iratai, Házjegyzék 1949, 175.

⁵² SL XXIV. 218. Soproni Földhivatal iratai, Telekkönyvi betétek, Sopron, 84 tb., 12975 tb.

A középkori várfal-rendszer kiszabadításának, bemutatásának gondolata az 1939-ben hatályba lépett, új városfejlesztési tervben már szerepelt.⁵³ Igaz, itt még csak megfogalmazott célként jelent meg a „várfalak hozzáférhetővé tétele”, de sem a megvalósítás időrendjére, sem a költségekre nem volt előirányzat. A második világháborúban elpusztult várkerületi üzletházak mögül előbújt nagyronde, illetve a mellette lévő hosszabb várfalszakasz megjelenése kezdeti lökést adott a várfalak kiszabadításának tervéhez. Fábján Lajos polgármester 1947. október 18-án Füredi Oszkár építész mint Sopron város törvényhatósági bizottságának tagját és a soproni művészeti tanács elnökét bízta meg, hogy a belváros és a várkerületi Bástya tér rendezése ügyében az illetékes minisztériumokkal tárgyaljon.⁵⁴ A Soproni Kereskedelmi Testület levélben fordul Füredihez, melyben a „rég, szép Várkerület képének visszaállítását, egységének megmentését” szorgalmazta.⁵⁵ A korszak formálódó műemlékes szemléletmódja alapján a bástya és a várfalszakasz példaértékű helyreállítása, bemutatása 1950-re elkészült, és létrejött a Bástya tér.⁵⁶

7. kép. A Lenin crt. 70. 1952-ben (Fotó: Diebold Károly, Soproni Múzeum)

Az 1952-ben készült műemléki és városképi térkép az Előkapu és a Bástya tér közötti várfalszakasz bemutatásához szükséges bontásokat, szanálásokat is

⁵³ Bergmann Pál: Sopron városfejlesztési terve. SSz. 3 (1939), 231.

⁵⁴ SL XIV.7. Füredi Oszkár építész iratai, 21. d.

⁵⁵ SL XIV.7. Füredi Oszkár építész iratai, 21. d.

⁵⁶ Gerő László: Megelőző műemlékvédelem, Bp., 1950. 24.

kijelölte

(7. kép). A várfalak kiszabadításának ára a várkerületi házak hátsó épületszárnyainak, traktusainak az elbontása volt. A Lenin körút 70. számú, „U”-beépítésű lakóház esetében a hátsó, várfalnak épült „L” alakú, műhelyeket, kiszolgáló helyiségeket tartalmazó kétszintes épületszárnyat kellett elbontani. A műemléki javaslat szerint „a földszinten lévő üzletportálok eltávolítandók, és a régi üzletbejáratok és kirakatok állítandók helyre”. A vizsgálathoz készült fotón a volt Stössl-üzletet bezárva találjuk, a még kivehető Trogmayer feliratú bolt kirakatában kis tárgyak sorakoznak. Az utcai homlokzaton még látszanak a háború rombolásának nyomai.

8. kép. A felújítás előtti állapot 1959-ben (KÖH Fotótár)

A fenti műemléki javaslat hűen tükrözi az időszak hozzáállását, viszonyulását a kapitalizmus, a szabad magánkereskedelem időszakából megmaradt üzletportálokhoz, egyben az előző század építészetiéhez. A portálok többségét itt Sopronban is elbontották, helyettük többnyire egy „műemlékes-régi” homlokzat kialakítás készült. Ezzel együtt a műemléki helyreállítások, kutatások sok pozitívumot hoztak: a Belvárosban, a Bécsi dombon és másutt számos épületben előkerültek középkori nyílások, részletek, amelyek a mai napig gazdagítják az épületek megjelenését, gyarapítják történeti ismereteinket.

1958 augusztusában az É. M. Győri Tervező Vállalat Soproni Tervező Irodája elkészítette az épület alapos, kiviteli terv szintű felmérési terveit.⁵⁷ Az alaprajzokból leolvasható, hogy az üzletek, illetve az első emelet helyiségei deszkaborításúak voltak, a második emeleti bővítés helyiségeiben parketta és lapburkolat volt. A hátsó épületszárny mindkét szintjén műhelyeket találunk. Viszonylag pontosan ábrázolták a bontásra ítélt üzletportálokat is. A felmérési terveket Németh Ferenc csoportvezető írta alá. Ugyancsak ebben az évben történt meg az épület védetté nyilvánítása: építészeti értékei alapján miniszteri döntéssel műemlék jellegűvé nyilvánították.⁵⁸ Az ötvenes évek végén háromféle kategóriába sorolták az épületeket védettség szempontjából: műemlékek, műemlék-jellegűek, valamint városképi jelentőségűek. Az épületről 1959-ben készült fotó (8. kép)⁵⁹ fontos információkat tartalmaz az üzletekkel kapcsolatban. A Stössl-féle üzlet helyére Népművészet, Háziipar (Népművészeti és Háziipari Szövetkezeti Vállalat, Budapest) elnevezésű bolt költözött, a Trogmayer-féle üzlet kirakata üres, ekkor már nem működött.

1960 júliusára készültek el az átalakítási tervek.⁶⁰ A földszinten lévő két üzletet elválasztó válaszfalat elbontották, és egy üzletet alakítottak ki, Népművészet, Háziipar névvel. A teljes udvari szárny is elbontásra kerül, az udvari folyosón lévő WC-ket áthelyezték a fürdőszobákba. Az utcai homlokzaton, a kibontott bejárati kapu keretének mintázatát, valamint méreteit „vetítették ki” az új földszinti homlokzatra, így alakult ki az emeleti ablakok tengelyével megegyező, háromtengelyes nyílaskiosztás. Az üzlet nyílászárói a korra jellemzően fém anyagúak voltak, hőszigetelt üvegezéssel. Az üzlet profilját az akkor divatos neonreklám felirat hirdette. Az épület felújításának terveit dr. Kubinszky Mihályné készítette. Az építési engedélyt a Soproni Ingotlankezelő Vállalat (rövidítve: IKV) kérelmezte és kapta meg. Ekkor bontották el az épület várfalig húzódó, kétszintes hátsó traktusait.

⁵⁷ SL, SVL, XXIII.509.a. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai, 14748/1960.

⁵⁸ KÖH Nyilvántartás: <http://ivo>

⁵⁹ KÖH irattár, OMF műemlék jellegű épületek vizsgálata, 1960. XXXIV. k., 41/27.

⁶⁰ SL, SVL, XXIII.509.a. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai, 14748/1960

Ritka pillanatot örökít meg a Lenin krt. 70. épületről 1960-ban készült fénykép, amely az Országos Műemléki Felügyelőség Távlati Tervének vizsgálati anyagában található (9. kép). A földszinti üzletportál már elbontásra került, így előtűnik a Schármár Károly-féle, 50 éve készült portál átalakítás mögötti homlokzat, a maga esetlegességével. A szépen megkomponált hajdani portál elfedte a földszinten inkább tartószerkezetként funkcionáló homlokzatot, ahogyan tette ezt a több mint száz éve készült első portál is. Az emeleti szinteken már az elkészült homlokzat felújítást látjuk. Az előző képekhez képest szembetűnő változás, hogy az eddig inkább egyszínű, egytónusú homlokzaton a homlokzati síkból kiálló épületszobrászati díszek, párkányok, nyíláskeretezések erős kontrasztot képeznek a sötétebb színű homlokzatszínezéssel. Az 1904-ben íródott építési szabályrendeletben a homlokzatok színezésével kapcsolatban az alábbiakat olvashatjuk: „A vakolattal ellátott külső falsíkoknak rikító, általában szemet sértő színt adni, azokat feketére mázolni vagy fehérre meszolni vagy színezni tilos.”⁶¹ A korábbi századokban, habár az épületeken megjelentek különböző homlokzattípusok, párkányok, szobrok, tagozatok, azokat a homlokzattal megegyező színben festették le, és a fény-árnyék hatás váltakozása emelte ki szépségüket. A 60-as évekre már „divattá” vált az épület tagozatok kiemelése, a homlokzattól eltérő, többnyire világosabb színezéssel.

---

⁶¹ Wälder József: Sopron szab. kir. város területére érvényes építési szabályrendelet, Sopron, 1904. 43.

9. kép. Ritka pillanatkép: a Schármár-féle kirakatot már elbontották (KÖH Fotótár)

Az 1966-ban, az „amnesztia hetén” készült fotó baloldalán megjelenik az épület felújított homlokzata, de rálátunk a többi, mellette sorakozó Lenin körúti házra is (10. kép).⁶² A körutat ellepő gépkocsi áradat az 1956-ban emigrált honfitársaink tulajdonát képezte, hiszen abban az időben ennyi nyugati autó nemhogy Sopronban, de még a megyében sem volt. A hazlátogatók a gyermekeknek már Sopron határában cukorkákat, csokoládét osztogattak. Az üzletek fölötti reklámfeliratok az üzletek profilját hirdetik – Népművészet, Háziipar, Papír-írószer, Édesség, Konfekció –, a valamikori bérlők nevei teljesen eltűntek. A régi képeslapokon is látható kockakő burkolat helyén, a fotón aszfaltburkolatot látunk. A Várkerület aszfaltozása, máig is meglévő kialakítása, közterületeinek rendezése a második világháború éveiben készült el.

---

⁶² dr. Tuskó Lászlóné tulajdona.

10. kép. A Lenin körút 1966-ban, az amnesztia hetén

A következő kis építési mozzanat az épülettel kapcsolatban 1975-ben történt.⁶³ A Népművészeti és Háziipari Szövetkezeti Vállalat megrendelésére a dombóvári Vegyipari Szövetkezet világító reklám emblémát kívánt elhelyezni az épület homlokzatára. Az Országos Műemléki Felügyelőség a műemléki hatósági hozzájárulást megadta, a reklámberendezés az üzlet bejárata fölé kikerült. A közeli fotón jól kivehetők az 1960-as felújítás, átalakítás részletei, a homlokzat színezése itt már újra egytónusú (11. kép).

1978-ban Kissné Nagypál Judit vezetésével egy alapos előkészítő munka látott napvilágot, amely a vizsgált épületünket is érintette. Elkészült a Sopron városfalainak kiszabadítására, bemutatására, környezetének rendezésére vonatkozó intézkedési terv.⁶⁴ A terv nyolc szakaszra ütemezte a városmagot körülölelő városhatár bemutatójának teendőit, és részletesen vizsgálta a hármás városhatár és a közrezárt zwingerek (várfalak közötti falsorosok) meglévő szakaszainak állapotát. Foglalkozott továbbá a Várkerület és a városmag felőli városfalakat kísérő 130 épület várfallal való kapcsolatával, műemléki és városképi értékével, műszaki állapotával, lakásfeltételeivel és tulajdonviszonyával. A tervben szereplő bontások, módosítások, átalakítások, felújítások nemcsak a várfalak bemutatását, az épületek és a városkép javítását szolgálták, hanem az ott élők szociális érdekeikkel is egybeestek – szerepelt indoklásként. Az OMF magára vállalta a védőművek helyreállításával

⁶³ SL, SVL, XXIII.509.a. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai, 19204/1975

⁶⁴ SL, SVL, XXIII.509.a. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai, feldolgozás alatt

kapcsolatos munkákhoz a tudományos kutatás személyi és anyagi feltételeinek biztosítását, az építészeti tervek elkészítését, a helyreállításhoz szükséges kivitelezői háttérrel és évenként átlag 1 millió Ft anyagi hozzájárulást.

11. kép. A Népművészet, Háziipar íves üzletnyílásai 1975-ben

Az intézkedési terv I. üteme a Várostorony, Storno-, Tábornok- és Fabricius-ház bástyakert felőli környezetének rendezését tűzte ki célul, és elindította a Lenin körút 48-72. számú épületek Városház utcára néző tűzfal lezárásának megszüntetését. A terv a kis udvarokban lévő szükséglakások, sufnik, toldalékok, műhelyek bontása után az immár összefüggő udvarok rendezését határozta meg. A várfalak felé a bontások után kialakuló, a kiásott pincészíntet is tartalmazó hátsó homlokzatok átalakítása, rendezése szintén szerepelt a kitűzött feladatok között. A terv mellékleteként az állami kereskedelem és szolgáltatások, a magánkereskedelem és a szövetkezeti szolgáltatások listája található, címmel és megnevezéssel. A listák alapján jó betekintést kapunk az akkori üzletek profiljáról, valamint az állami és magánkereskedelem százalékos viszonyáról. 1978-ban az állami kézben lévő kereskedelmi üzletek és szolgáltatások mennyisége a Lenin körúton 68, a szövetkezeti tulajdonban lévőké 10, míg a magánkereskedelmé 11. Százalékos arányukat tekintve, a magánkézben lévő üzletek 14,1 %-os jelenléte jóval alulmarad az állami és szövetkezeti tulajdont képviselő, 85,9 %-ot kitevő üzletekkel és szolgáltatásokkal szemben.

1981-ben, a Lenin krt. 70. második emeleti lakója a várfalakra néző konyhájának és fürdőszobájának fűtését szabadlevegős gázkonvektor

elhelyezésével kívánta megoldani. Kérelmét a Műemlék-felügyeleti Osztály elutasította, és elektromos hősugárzó kiépítését javasolta.⁶⁵ Sopron Város Tanácsa Műszaki Osztályának csoportvezető főmérnöke, dr. Kubinszky Mihályné, az OMF-nek írt levelében kérte, hogy döntésüket vizsgálják felül, mert a Dávid Ferencsel történt helyszíni szemle alapján megállapították, hogy a gázkonvektorok elhelyezése közterületről nem látható. Az OMF döntését felülvizsgálva engedélyezte a szabadlevegős gázkonvektorok elhelyezést a bástyasétány megnyitásáig. A kérelemhez mellékelte hátsó udvar felőli fotón a szomszédos épületek még el nem bontott, hátsó épületszárnyait is látjuk, nekiépülve a városfalnak (12. kép).

Négy évvel később, 1985 májusában, a Népművészeti Vállalat megbízásából a Soproni Tervező GMK építésze, Vajda Géza elkészítette az épület földszinti üzletének átalakítási, illetve a pincszinten nyilvános WC kialakításának terveit.⁶⁶ Az üzlet egy részében a Hungar Hotels Vállalat kávézó sarkot kívánt kialakítani úgy, hogy a Hungar Hotels tevékenységét propagáló reklámanyag elhelyezésére is mód nyíljon. Az üzlet fennmaradó területe a Háziipari Szövetkezet népművészeti termékeinek árusítására lett berendezve. Fontos momentum, hogy a 25 éve elbontott, 1910 májusában készült Schármár-féle fa portálhoz hasonló fa üzletkirakat készült, az idegenforgalmi funkciónak megfelelő színvonalat biztosítva. A közös üzemeltetésű Népművészet – Hungar Hotels üzletben ismét két „vállalkozás” jelent meg, szinte ismételve az államosítás előtti periódust. A földszinti átalakítás a tervek szerint a pincszinti nyilvános WC kialakításával folytatódott volna, de ez már nem valósult meg.

1989 novemberében, a Soproni Ingatlankezelő Vállalat megbízásából az Észak-dunántúli Tervező Vállalat (Győrterv) Soproni Irodája elkészítette a Lenin krt. 70. és az Előkapu közötti várarak udvarrendezési kiviteli terveit.⁶⁷ A terveket Hámori Gábor jegyezte. A tervezéshez az alábbi, korábban készült terveket vették alapul: Sopron városfal-rehabilitáció terve (Váti, 1986), Sopron, Lenin krt. 60–68. sz. lakóépületek felújítási terve (Váti, 1983), Sopron, Lenin krt. 72–76. sz. lakóépületek felújítási tervei (Soproni Tervező Iroda, 1985), Sopron Városfalak Előkapu-Fórum átjáró közötti szakasz felújítási terve (OMF, 1988). A tervezési programot „közigazgatási bejárás” egyeztetették az érdekeltekkel. A Lenin krt. 70. számú épületről megtudjuk, hogy a földszinti FOLKART üzlet a Népművészeti és Háziipari Vállalat tulajdonában van, és itt érdekelt a Hungar Hotels Vállalat is. A terveken a presszó funkció bővítésével számoltak, ezért az udvari oldalon teraszt terveztek. A szomszédos 66. és 68. számú épületek „hátsói” még lebontásra vártak, az 54. és 56. számú épületek udvari frontjai befejezetlenek voltak.

---

⁶⁵ SL, SVL, XXIII.509.a. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai, 1996/1981

⁶⁶ OMF Tervtára 21402.

⁶⁷ OMF Tervtára 27928.

12. kép. A Lenin crt. 70. udvari nézete az elbontott szomszédos épületszárnyakkal (1981)

Az 1991. évi XXXIII. tv. 3. paragrafusára hivatkozva Sopron polgármestere a Győr-Moson-Sopron Megyei Vagyonátadó Bizottságtól kérte az állami tulajdonban lévő Várkerület 70. számú műemlék ingatlan önkormányzati tulajdonba adását. 1993. december 21-én kelt határozata alapján a Bizottság az épületet néhány feltétellel Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata tulajdonába adta.⁶⁸ 1997-ben a Várkerület 70. számú épület 209 m²-es telkét megosztással módosították 111 m²-re. Az épülethez tartozó telek immár csak a külső határoló falai által elfoglalt terület, a többit leválasztották a készülő várfalsétány közterület számára. 2000-től az ingatlan társasházi tulajdon.⁶⁹

Az épület több mint kétszáz éves építéstörténetét, a benne folyó vállalkozások, üzletek, családok, tulajdonosok történeteit és a politikai-társadalmi környezet változásait szemlélve látjuk, hogy a II. világháború, valamint az azt követő államosítás nemcsak emberekben, emberéletekben végzett iszonyú pusztítást, hanem az a műszaki, szakmai tudás is elveszett, amely addig a korábbi generációk munkája, tapasztalata során felhalmozódott. Ehhez a veszteséghez még hozzáadódik az 1946-ban történt magyarországi németek kitelepítése, amely a soproni németiség jelentős részét érintette.

Az épület több mint 130 évig egy polgárcsalád tulajdonában állt. Az üzletek és a műhelyek, valamint az I. emeleti lakás bérbeadása egy iparos család egymást követő generációinak olyan hasznot eredményezett, amelyből az épület

⁶⁸ KÖH irattár, Gy-M-S Megyei Vagyonátadó Bizottság iratai 1993–1994, ikt. sz.: 1019/70/93.

⁶⁹ Soproni Körzeti Földhivatal adatai

fenntartása, jó karban tartása megvalósítható volt. A 40 évig tartó állami gyámkodás időszaka nem kedvezett a magánkereskedelemnek, az 1960-ban elbontott üzletportál helyén 25 évvel később, a rendszerváltás közeledtével született újabb, a Várkerületre jellemző üzletkirakat. Az 1948-ban életbe lépő lakásügyi törvény értelmében az emeleti lakásokat különböző családoknak utalták ki. A lakásokat az idős bentlakók az önkormányzati tulajdonba adás után megvásárolhatták, így alakult ki a mai társasházi tulajdonforma.

Téri adottságaiból, helyzetéből fakadóan – a feltöltött várárookra épült, nekitámaszkodva a várfalnak – az épület fölött Damoklész-kardjaként lebegett a várfalsétány megnyitása, hátsó traktusainak az elbontása. Ma az épület telekterülete egybeesik a külső falak által határolt területtel, így udvarral, kerttel már nem rendelkezik. Elveszítette azt a hát(só)teret, amely egy vállalkozás működése számára életbevágóan szükséges. A pinceszintig kiásott hátsó homlokzata – a szomszédos épületekhez hasonlóan – tervezetlen, a várkerületihez képest dísztelen, szinte funkcionalista. A ház kétarcú lett: az utcai a régi, „boldog békeidőket” idézi, a hátsó a kelet-európai cifra, huszadik századét.⁷⁰

---

⁷⁰ A szerző köszönetét fejezi ki a Soproni Levéltárnak a tanulmányban közölt adatok és tervek felkutatásában nyújtott segítségért. Külön köszönet illeti Polán Miklósné Szilviát.